

НАУКОВЕЦЬ-ЕКОНОМІСТ, ЯКИЙ ВИПЕРЕДЖАВ ЧАС

Пам'яті Анатолія Степановича Гальчинського

Земний шлях Анатолія Степановича Гальчинського закінчився 6 жовтня 2022 р. у м. Києві. Україна втратила видатного економіста, мислителя, реформатора, політичного і державного діяча, який зробив неоціненний внесок у становлення та розвиток української державності, вітчизняної економічної науки. Анатолій Степанович поєднував у собі таланти економіста, соціолога і політолога. Доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки, автор понад трьох сотень наукових праць з актуальних проблем економіки. Присвятив велику частину свого життя науково-педагогічній роботі. Працюючи на високих державних посадах, він постійно відчував реальний пульс актуальних подій як радник-практик, а думками науковця-теоретика – завжди випереджав свій час.

А.С. Гальчинський народився 3 листопада 1935 р. у м. Богуславі на Київщині. Трудовий шлях починав на комсомольській роботі, закінчив економічний факультет Київського університету, Вищу партійну школу в Києві, захистив кандидатську дисертацію у московській Академії соціальних наук при ЦК КПРС. На той час така освіта відкривала широкі можливості для кар'єри у сфері партійного та державного управління. Проте жага до пізнання нового, розуміння сутності речей та процесів, можливості самостійного мислення, які супроводжували А.С. Гальчинського упродовж усього життя, спонукали вирватися з цієї рутини.

У 1975 р. Анатолій Степанович розпочав свій шлях науковця, спочатку – як завідувач кафедри політекономії Київського інституту іноземних мов, з 1988 р. – професор Інституту політології, з 1991 – завідувач кафедри грошових та валютних відносин Київського університету та завідувач відділу міжнародних валютно-фінансових проблем Інституту світової економіки Національної академії наук України.

Глибока трансформаційна криза, в яку поринула Україна після здобуття незалежності, сформувала запит на фундаментальне наукове обґрунтування шляхів розвитку молодій державі. У 1994 р. до нових інститутів влади, створених революціонерами-романтиками, прийшли управлінці-прагматики, яким належало побудувати нову державу та нову економіку. Цього року А.С. Гальчинський був запрошений на посаду радника Президента України, якій віддав понад десять наступних років свого життя.

Це був дуже важкий період для економіки, яка перебувала у глибокій кризі. Це був дуже відповідальний період для керівництва держави, адже єдино можливим виходом з кризи було розгортання в Україні ринкових реформ. Для проведення яких не годилися жодні, навіть випробувані у постсоціалістичних країнах, шаблони, й чимало критично важливих питань доводилося вирішувати вперше. Дуже багато залежало від креативності та ініціативності фахівців, які займалися цими завданнями. Саме таким, креативним та ініціативним, був Анатолій Степанович Гальчинський. Очоливши робочу групу з підготовки економічної програми Президента «Шляхом радикальних економічних реформ» (1994), він взяв на себе відповідальність за вироблення програмного документу, який заклав основи переходу від «дикого капіталізму» початку 90-х до організованої ринкової моделі, на тривалий час визначив концептуальні засади реформування національної економіки. На основі ліберальної парадигми реформування ним була реалізована стратегія виходу з кризи 1998 року й забезпечення прискороеного економічного зростання на основі впровадження стратегій інноваційного розвитку.

А.С. Гальчинський став «головним архітектором» глибоких системних перетворень, в результаті яких економічне зростання сягнуло найбільших значень за всю попередню та наступну історію незалежної України. Економічні досягнення 2000–2004 років авторитетні західні аналітики назвали українським економічним дивом.

Чимало ініціатив з розв'язання гострих проблем в процесі реформування належало саме А.С. Гальчинському. Йдеться про грошову, банківську, бюджетну, земельну, пенсійну та інші реформи. Як член численних робочих груп та комісій: Конституційної, з грошової

реформи, з розробки Національної програми розвитку сільгоспвиробництва, аграрної та земельної реформи, Вищої економічної ради Президента України, член та голова Ради Національного банку України тощо, він фундаментально, не лише на методичному, а й на організаційному та виконавчому рівнях послідовно доводив бачення реформи від ідеї до результату.

Важко назвати проблему, якою йому не приходилось би займатись. Переказують його улюблену фразу - не фах робить людину шанованою, а людина – вшановує професію своєю працею. На кожній роботі, за спогадами колег, А.С. Гальчинському були притаманні надзвичайна вимогливість до себе та до підлеглих, надвисока відповідальність як за справу, якою йому доводилося займатися, так і за долі людей, які працювали під його керівництвом, скрупульозність та наукова глибина у підходах до проблем, що потребували рішення, надзвичайні чіткість та прагматизм у формулюванні цих рішень.

Безсумнівно, одним з найважливіших напрацювань Анатолія Степановича стало обґрунтування стратегії євроінтеграційного курсу України, яке знайшло відображення в Посланні Президента України «Європейський вибір» (2002). Вже тоді під його керівництвом та за безпосередньої участі було визначено стратегічні пріоритети створення передумов для набуття Україною повноправного членства в Європейському Союзі на основі забезпечення сталого економічного зростання, утвердження інноваційної моделі розвитку, соціальної переорієнтації економічної політики. Європейська мрія набула прагматичних політичних вимірів. Це визначило шлях на наступні десятиліття – не лише для державної політики, а й для українського суспільства. Тож значна частка справи Анатолія Гальчинського – і в надіях і сподіваннях, що підняли мільйони людей на Євромайдан у 2014-му, і в прагненнях українців самим будувати своє життя у спільному європейському домі, завдяки яким уся країна постала проти рашистської навали у 2022-му.

У 2002 р. як радник Президента України А.С. Гальчинський очолив Національний інститут стратегічних досліджень (НІСД). Під його керівництвом значно зросла роль Інституту в обґрунтуванні стратегії державної політики у зовнішній та внутрішній сферах. Державна політика отримала якісне наукове підґрунтя. Зокрема, саме за ініціативою нового директора на НІСД було покладено завдання організаційного, методичного та наукового супроводження підготовки щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України. Інститут координував роботу наукових груп, які здійснювали наукове опрацювання актуальних проблем розвитку країни у сферах економічної політики, державного устрою, зовнішньої політики, національної безпеки. Розширилася публічна діяльність НІСД, у комунікаційних заходах, які проводилися в його оновленій конференц-залі, неодноразово брали участь перші особи держави, вітчизняні та зарубіжні державні та громадські діячі, провідні науковці.

Володіючи колосальним багажем практичних знань у сфері державної політики, А.С. Гальчинський не полишав педагогічної діяльності. Він став співавтором низки підручників – «Основи економічної теорії» (1995), «Основи економічних знань» (1999), «Економічна теорія» (2007), які неодноразово перевидавалися; особисто підготував навчально-методичний посібник «Теорія грошей» (1988) та курс лекцій «Економічна методологія. Логіка оновлення» (2010).

Анатолій Степанович весь час перебував у пошуку нового, тримав руку на пульсі сучасної світової економічної думки. Завершення роботи на державній службі надало йому змогу цілком поринути в наукову творчість. Саме в цей час він створив свої найголовніші наукові праці, спрямовані на пізнання нового постіндустріального світу, який вже не описували традиційні концепції індустріалізму. Про новаторство підходів вченого у цей період свідчать назви його фундаментальних наукових праць: «Глобальні трансформації: концептуальні альтернативи» (2006), «Криза і цикли світового розвитку» (2009), Політична нооекономіка: начала оновленої парадигми економічних знань (2013).

Вибудовуючи принципово нову концепцію постіндустріального світосприйняття в економічній науці, А.С. Гальчинський довів, що постіндустріальна економіка набуває ознак

дисипативного гетерогенного середовища, яке містить різноякісні структурні утворення, що взаємодіють за принципами самоорганізації складних систем. Відтак він запропонував застосовувати поняття «синергетична економіка», в якій макросоціоекономічна рівновага формується в умовах пріоритетності горизонтальних зв'язків, домінує принцип самоорганізації кожного окремого елемента економічної системи та постає принципово важливе завдання *конвергенції системи* – досягнення конструктивної взаємодії її різноякісних елементів. При цьому функціональне послаблення раціональних економічних детермінантів та зростання ролі суб'єктивного начала світової економіки розглянуто як прояви інерційного відставання організаційно-економічних відносин від якісних змін у техніко-економічному розвитку, які інтернаціоналізували відтворювальні процеси.

Відповіддю на нові виклики А.С. Гальчинський вважав максимальне розширення інформаційної мережі, яка значною мірою заступатиме роль традиційних ринкових механізмів та забезпечуватиме оптимальні умови для самоорганізації економічних систем та утворення принципово нової *нооекономіки*, яка спиратиметься на засади соціоцентризму та соціальної рівноваги.

Сьогодні, в умовах героїчного протистояння рашистській навалі, як ніколи актуально виглядає громадянська позиція А.С. Гальчинського: «я завжди був і залишаюся на позиції конструктивного націоналізму, націоналізму... української політичної нації». «Державність без національної ідентичності свого народу, - наголошував він, - не має перспективи. Це держава без внутрішніх потенцій суспільного прогресу, а тому й без свого майбутнього».

І ще: «у політиці євроінтеграції ми маємо виступати в ролі суб'єкта, а не об'єкта... Європа зацікавлена в інтеграції України у свої структури не як штучно зліпленого європеїзованого сурогату, а такою, якою вона є, - з її природними цінностями та гідностями. Розширення різноманіття – чинник... зміцнення креативного потенціалу європейського цивілізаційного простору». Передбачення професора Гальчинського збулося. Наразі Україна виборола свою суб'єктність у європейському просторі, статус кандидата до членів ЄС, право на рівних стати членом єдиної європейської родини.

Так сталося, що останній рік життя Анатолія Степановича припав на часи розв'язаної путінською Росією загарбницької війни проти України. Останньою мрією професора Гальчинського, якою він ділився з близькими, було створити програму відродження післявоєнної України. На жаль, цій мрії не судилося збутися. Проте праці вченого, в яких осмислено сутність прийдешнього світу, місця в ньому України та, за його професійним звичаєм, ґрунтовно опрацьовано бачення шляхів необхідних суспільних перетворень, житимуть і, поза сумнівом, складуть основу стратегії відродження, яка буде створена і вже твориться учнями та продовжувачами наукової справи Анатолій Степановича Гальчинського.

Павло Гайдуцький, д.е.н., Ярослав Жаліло, д.е.н., Ігор Макаренко, к.е.н.

(«Економіка України», № 11, 2022)